

Pääkirjoitus

Hyvinvointi ja turvallisuus oppilaitoksissa

Petri Nokelainen

Erikoistutkija, FT, dosentti
Tampereen yliopisto, Ammattikasvatuksen
tutkimus- ja koulutuskeskus
petri.nokelainen@uta.fi

Johdanto

Tässä teemanumerossa käsitellään *oppilaitosyhteisöjen hyvinvointia ja turvallisuutta*. Aihe on tärkeä, Tilastokeskuksen mukaan toisella asteella (lukio- ja ammatillinen koulutus) opiskeli vuonna 2008 yhteensä noin 390 000 opiskelijaa ja korkea-asteella (ammattikorkeaja yliopistokoulutus) noin 300 000 opiskelijaa (Tilastokeskus, 2010). Kun edellä

mainitut luvut lasketaan yhteen ja summaan lisätään opetushenkilöstö, tukihenkilöstö ja vierailijat, puhutaan vähintään miljoonan suomalaisen hyvinvoinnista ja turvallisuudesta opiskelu- ja työpaikoilla.

Teemanumeron viisi artikkelia tarkastelevat oppilaitosten hyvinvointia ja turvallisuutta erilaisista, mutta toisiaan täydentävistä näkökulmista. Teeman ensimmäinen osa liittyy hyvinvointiin: Henkilöstön työssäjaksamisen ja opiskelijoiden opiskelukyvyn ylläpidon kan-

nalta on tärkeää tietää, miten oppilaitosten henkilöstö ja opiskelijat voivat työ- ja opiskelupaikallaan. Varhaisella puuttumisella voidaan säästyä esimerkiksi henkilöstön loppuunpalamisilta ja opiskelijoiden opintojen keskeytyksiltä.

Teemanumeron ensimmäisessä artikkelissa Niina Mustonen ja Jenni Wessman (2010) avaavat näkökulmia opiskeluhuvinvointia edistäviin yhteisöllisiin tekijöihin toisen asteen ammatillisessa oppilaitoksessa. Heidän mukaansa opiskelukyvyyn käsite on keskeinen, koska se mahdollistaa hyvinvoinnin ja terveyden tarkastelemisen toiminnallisen kokonaisuuden näkökulmasta.

Opiskelukyky-käsitteeseen liittyen Jouni Tuomi ja Anna-Mari Äimälä (2010) tarkastelevat toisessa artikkelissa ammattikorkeakoulun terveysalan opiskelijoiden itsearvioita opiskeluhuvinvoinnistaan. Kyselylomakkeella kartoitettiin 160 opiskelijan arvioita itsestään aktiivisina opiskelijoina, sekä heidän käsityksiään opiskelun vaativuudesta, opiskelun hallinnasta ja opiskeluun tarvittavasta sosiaalisesta tuesta. Tulokset osoittivat, että opiskelijat voivat tarkastelun kohteena olevassa ammattikorkeakoulussa pääsääntöisesti hyvin ja kokivat opiskelun käytössään oleviin voimavaroihinsa nähden helpoksi.

Työhyvinvointiin liittyvässä kolmannessa artikkelissa Eija Kyrölahti ja Maria Rautio (2010) tarkastelevat työterveysyksiköiden osaamistarpeita työelämän nopeassa muutoksessa. Kolmestakymmenestä kahdesta työterveyshuoltoyksiköstä kerätyn kyselyaineiston (N=60) perusteella kirjoittajat päättelevät, että osaamisvajeet ovat pääsääntöisesti niillä osaamisen alueilla, joilla ylemmissä korkeakouluopinnoissa on mahdollisuus

laajentaa ja syventää osaamista.

Tämän teemanumeron otsikon toinen osa, oppilaitosten turvallisuus, on noussut esille viimeaikaisten Suomessa tapahtuneiden koulusurmien (Jokela 2007, Kauhajoki 2008) vaikutuksesta. Ne ovat nostaneet esiin tarpeen ymmärtää oppilaitokseen kohdistuvan väkivallanteon taustalla vaikuttavia tekijöitä, ja kehittää toimintamalleja hyökkäyksen ennaltaehkäisyyn ja torjuntaan.

Teemanumeron neljännessä artikkelissa Juha Kreus (2010) käsittelee oppilaitosten turvallisuusyhteistyön johtamista monitoimijariskien hallintamallin näkökulmasta, joka keskittyy koulusurmien kaltaisten tapahtumien riskienhallintaan. Monitoimijariskiarviointimallin testaus eri alojen asiantuntijoilla (N=138) osoitti, että sitä voidaan pitää toimivana mutta ei vielä valmiina.

Petri Nokelaisen artikkeli (2010) esittelee tutkimuskirjallisuuteen perustuvan katsauksen koulusurmiin vaikuttavista yksilö- ja yhteisötason tekijöistä, koulusurmia ennaltaehkäisevistä toimenpiteistä ja koulusurmien vaikutuksista oppilaitokseen ja niitä ympäröivään yhteiskuntaan.

Seuraavaksi luon katsauksen siihen, miten eri viranomaistahot määrittelevät hyvinvoinnin ja turvallisuuden oppilaitoksissa, sekä esittelen kotimaista tutkimustietoa henkilöstön ja opiskelijoiden hyvinvoinnista.

Hyvinvointi ja turvallisuus perusopetusta ja korkeakouluja koskevissa laeissa

Perusopetuslaki määrittelee opiskelijan oikeuden turvalliseen opiskeluympäristöön (Opetusministeriö, 1999a, 29 §) vaatien opetuksen järjestäjiä laatimaan suunnitelman ”oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä toimeenpanna suunnitelma ja valvoa sen noudattamista ja toteutumista.” Myös oppilashuolto on laissa määritelty toiminnaksi jolla pyritään oppilaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen (Emt., 31a §). Vastaavat määrittelyt löytyvät myös ammatillista koulutusta koskevasta laista (Opetusministeriö, 1999b, 19 § ja 37a §).

Korkeakouluja koskevat lait eivät ota suoraan kantaa turvalliseen opiskelu-ympäristöön, vaikkakin ammattikorkeakoululaissa (Opetusministeriö, 2003, 43a §) ja uudessa, vuonna 2010 voimaan tulleessa yliopistolaissa (Opetusministeriö, 2010, 91 §) mainitaan varautumissuunnitelmien tarpeellisuus poikkeusoloissa sekä häiriö- ja erityistilanteissa. Kumpikaan korkeakoululaki ei mainitse opiskelijoiden hyvinvoinnin tarkkailua ja siitä huolehtimista niille kuuluvana perusvelvollisuutena. Ammattikorkeakoulujen opiskelijahuoltotyöstä vastaa paikkakunnittain järjestetty opiskeluterveydenhuolto ja yliopisto-opiskelijoiden osalta siitä huolehtii Ylioppilaiden Terveydenhoitosäätiö.

Hyvinvointi ja turvallisuus opetus-suunnitelmissa ja perustutkintojen perusteissa

Lukion opetussuunnitelmien perusteisiin (Opetushallitus, 2003) on kirjattu oppilaitosten arvope- rustaan, kotien kanssa tehtävään yhteistyöhön, opiskelijahuoltoon sekä hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä asioita. Arvoperustan osalta mainitaan mm. kasvatusta suvaitsevaisuuteen ja korostetaan yhteistyön ja kannustavan vuorovaikutuksen merkitystä kasvatustyössä. Kodin ja oppilaitoksen yhteistyön osalta on määritelty että yhteistyö, jossa oppilaitoksen tulee olla aloitteellinen, ”tulee järjestää niin, että opiskelija saa tukea sekä opiskeluun että hyvinvointiin koskeviin kysymyksiin ja mahdollisiin ongelmiin” (Emt., 11). Opiskelijahuollon järjestämisestä koskeva osa määrittelee opiskelu-ympäristön hyvinvointia edistäväksi ja edellyttää oppimisvaikeuksien ja muiden ongelmien varhaista tunnistamista ja niihin puuttumista. Myös hyvinvointiin ja turvallisuuteen lukioyhteisössä otetaan selvästi kantaa: osallisuuden, keskinäisen tuen ja oikeudenmukaisuuden kokemiselle tulee luoda edellytykset koska ”nämä ovat tärkeitä elämänilon, mielenterveyden ja jaksamisen lähteitä” (Emt., 19). Lukion opetussuunnitelmien perusteet ilmaisevat selkeästi että niin fyysiset, psyykkiset kuin sosiaalisetkin tekijät ovat keskeisiä hyvinvointi- ja turvallisuuskokemuksen kannalta.

Vaikka ammatillisen toisen asteen oppilaitoksissa ei kouluampumistapauksia ole Suomessa esiintynyt, on niidenkin perustutkintojen perusteita syytä tarkastella opiskelijamäärien tulevaisuudessa kasvaessa: vuonna 2008 niihin haki ensimmäisen kerran enemmän

nuoria kuin lukioon. Ammatillisen perustutkinnon perusteissa määritellään kodin ja oppilaitoksen yhteistyön sekä oppilashuollon osalta vastaavankaltaisia asioita kuin lukion opetussuunnitelmien perusteissa: “Kodin ja oppilaitoksen yhteistyö järjestetään niin, että se vahvistaa opiskelijan itsenäisyyttä ja vastuullisuutta, edistää opiskelua sekä mahdollistaa opiskelijalle tuen saannin opiskelijan terveyttä, turvallisuutta ja hyvinvointia koskeissa asioissa” (ks. esim. Opetushallitus, 2010, 203).

Tutkimustietoa hyvinvoinnista ja turvallisuudesta

Työ- ja opiskelutytyytyväisyyttä sekä hyvinvointia niin perusasteella (esim. Linnakylä, 1993; Savolainen, Taskinen & Viitanen, 2001; Somersalo, 2002) kuin toisella- (esim. Ilomäki, 2001) ja korkea-asteella (esim. Antikainen, 2005; Grönroos, Lampi & Vaherkoski, 2007; Nokelainen & Ruohotie, 2009) on tutkittu varsin paljon, mutta kokonaisvaltaista henkilökunnan ja opiskelijoiden terveyden ja hyvinvointiin liittyvää tutkimusta on vähän.

Linnakylän (1993) kahdeksaluokkaisia ($N=1379$) koskevassa tutkimuksessa noin puolet oppilaista ilmoitti viihtyvänsä koulussa hyvin ja koulukierteisyyttä ilmeni noin viidesosalla. Savolainen, Taskinen ja Viitanen (2001) toteavat 995 kahdeksannen luokan oppilasta ja 259 opettajaa koskevassa tutkimuksessaan koulujen työolojen kehittämistarpeiden keskittyvän niin aikuisilla kuin lapsillakin koulun ilmapiiriin, ihmissuhteisiin, yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen. Somersalo (2002) raportoi 2. ja 6. luokan oppilailta ($N_1=1284$, $N_2=1149$) tehdyssä pitkittäistutkimuksessa huonon luokkahuoneen ilmapiirin ole-

van yhteydessä niin tyttöjen kuin poikien tunne-elämään ja käytökseen liittyviin häiriöihin.

Ilomäki (2001) on tarkastellut 14 kesiasteen ammatillisten oppilaitosten ilmapiiriä opettajien ($N=400$) kokemana 1990-luvulta 2000-luvulle koulutusra- kenteiden muutosten aikana. Vuoden 1995 jälkeen tehtyjen organisaatiojärjestelyjen jälkeen henkilöstön näkemykset ammatillisesta oppilaitoksesta työyhteisönä heikkenivät, mutta rakenteiden va- kiinnuttua nousivat tyydyttävälle tasol- le. Vuosien 2008-2009 kouluterveysky- selyn mukaan joka kuudes (16%) am- matillisessa oppilaitoksessa opiskeleva koki työilmapiirin ongelmalliseksi (Luopa ym., 2010).

Ammattikorkeakoulujen henkilös- töä koskevat työhyvinvointitutkimukset osoittavat, että vaikka työmäärä ja työn kuormittavuus koetaan suuriksi, työn arvostus ja henkilöstön korkea kasvu- motivaatio saavat aikaan korkean työ- hön sitoutumisen joka puolestaan nos- taa työkyvyn hyvälle tasolle (Antikainen, 2005; Grönroos, Lampi & Vaherkoski, 2007; Nokelainen & Ruohotie, 2009). Ammattikorkeakouluopiskelijoiden hy- vinvointia kartoittava kysely ($N=8400$) osoitti, että ahdistuneisuudesta tai ma- sennuksesta kärsi satunnaisesti 35 pro- senttia, viikoittain 10 prosenttia ja päi- vittäin neljä prosenttia vastaajista (Erola, 2004). Neljännes vastaajista (28 %) ilmoitti haluavansa apua jännittä- misongelmiin ja 40 prosenttia stressin- hallintaan.

Myös yliopisto-opiskelijoiden hyvin- vointia on tutkittu (Kunttu & Huttu- nen, 2001, 2009). Vuotta 2000 koske- nut kysely raportoi yliopisto-opiskeli- joista kolmella prosentilla olleen lääkä-

rin tai psykologin toteamaa oireillutta tai hoitoa vaatinutta ahdistuneisuutta ja viidellä prosentilla masennusta. Vuoden 2008 korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus (Kunttu & Huttunen, 2009) kattoi sekä ammattikorkeakoulu (N=4984) että yliopisto-opiskelijat (N=4983). Psykkisten ongelmien esiintymisen GHQ 12 (General Health Questionnaire) mittaa erityisesti oireilua ahdistuneisuuden ja masentuneisuuden osalta ja mielenterveysseulan (esim. esiintyminen, kontaktin luominen, mieliala) perusteella osoitti, että suuria eroja näiden kahden korkeakouluopiskelijaryhmän välillä ei ollut. GHQ 12 -mittarin perusteella psyykkisiä vaikeuksia oli 27 prosentilla opiskelijoista (19 % miehet, 32 % naiset), yleisimmät ongelmat olivat jatkuvan ylläsurin kokemuksen (39) ja masentuneisuus (30 %). Vastajista 33 prosenttia koki esiintymisen ja 32 prosenttia otteen saamisen opiskelusta ongelmalliseksi, viidenneksellä (19 %) oli ongelmia mielialan suhteen.

Lähteet

Antikainen, E.-L. (2005). *Kasvuorientoitunut ilmapääri esimiestyön tavoitteena. Tapaus tutkimus ammattikorkeakoulussa*. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.

Erola, H. (2004). *Ammattikorkeakouluopiskelijoiden hyvinvointi 2004*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:16. Helsinki: Sosiaali ja terveysministeriö.

Grönroos, E., Lampi, H., & Vaherkoski, U. (2007). Opetushenkilöstön hyvinvointi ja pedagogisen toiminnan laatu ammattikorkeakoulussa. *Kasvatus*, 38(3), 212-227.

Ilomäki, R. (2001). *Toisen asteen koulutusraakenteen kehittyminen ja kokeilurakenteiden arviointi*. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kalalahti, M. (2007). Opiskelu ympäristöstä kouluympönteisyyttä? *Kasvatus*, 38(5), 417-429.

Kreus, J. (2010). Monitoimijariskien arviointi vakavien henkilöriskien hallinnassa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 12(4), 40-48.

Kunttu, K., & Huttunen, T. (2001). *Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2000*. Sosiaali-

ja terveysturvan katsauksia 45. Helsinki: KELA.

Kunttu, K., & Huttunen, T. (2009). *Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2008*. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia 45. Helsinki: YTHS.

Kyrönlähti, E., & Rautio, M. (2010). Työterveysyksiköiden osaamistarpeet. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 12(4), 28-39.

Linnakylä, P. (1993). Miten oppilaat viihtyvät peruskoulun yläasteella. Kouluelämän laadun kansallinen ja kansainvälinen arviointi. Teoksessa V. Brunell & P. Kupari (toim.), *Peruskoulu oppimisympäristönä. Peruskoulun arviointi 90 - tutkimuksen tuloksia* (ss. 39-56). Jyväskylä: Kasvatustieteiden tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto.

Luopa, P., Lommi, A., Kinnunen, T., & Jokela, J. (2010). *Nuorten hyvinvointi Suomessa 2000-luvulla*. Kouluterveyskysely 2000-2009. THL Raportti 20/2010. Helsinki: THL.

Mustonen, N., & Wessman, J. (2010). Hyvinvointisuunnitelmalla luodaan kokonaisvaltaista opiskeluhyvinvointia. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 12(4), 10-15.

Nokelainen, P. (2010). Koulusurmat oppilaitosten hyvinvointia ja turvallisuutta uhkaavana tekijänä. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 12(4), 49-61.

Nokelainen, P., & Ruohotie, P. (2009). Non-linear Modeling of Growth Prerequisites in a Finnish Polytechnic Institution of Higher Education. *Journal of Workplace Learning*, 21(1), 36-57.

Opetushallitus (2003). *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Nuorille tarkoitetun lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet*. Luettu 18.09.2010 osoitteesta: http://www.oph.fi/download/47345_lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2003.pdf.

Opetushallitus (2010). *Hotelli, ravintola- ja catering-alan perustutkinto 2010*. Ammatillisen perustutkinnon perusteet. Luettu 18.09.2010 osoitteesta: http://www.oph.fi/download/125114_HotRaCa.pdf.

Opetusministeriö (1999a). *Peruspetuslaki*. Luettu 18.09.2010 osoitteesta: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>.

Opetusministeriö (1999b). *Laki ammatillisesta koulutuksesta*. Luettu 18.09.2010 osoitteesta: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980630>.

Opetusministeriö (2003). *Ammattikorkeakoulu laki*. Luettu 18.09.2010 osoitteesta: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030351>.

Opetusministeriö (2010). *Yliopistolaki*. Luettu 18.09.2010 osoitteesta: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1997/19970645>.

Savolainen, A., Taskinen, H., & Viitanen, E. (2001). Kouluyhteisöjen ehdotukset työn ja työ-

olojen kehittämiseksi kouluissa. *Kasvatus*, 32(2), 154-172.

Somersalo, H. (2002). *School environment and children's mental well-being*. Academic dissertation. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Tilastokeskus (2010). *Suomi lukuina: Koulutus*. Luettu 18.09.2010 osoitteesta: http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_koulutus.html.

Tuomi, J., & Äimälä, A-M. (2010). Leppoisaa - ammattikorkeakoulun terveysalan opiskelijoiden arvio opiskeluhyvinvoinnistaan. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 12(4), 16-27.

